sei būdingos skeltinės technikos, panaudojant nuspaudimo technologiją ir vienagalių skaldytinių „su rankenėle" pavyzdžių. Su vėlyvuoju neolitu sietini trikampio širdinio strėlės antgalio ir peilio plokščiai retušuotais ašmenimis dalis, o su neolito pirmąja puse – trapecijos iš nuoskalos dalis, mikrorėžtukas, dauguma skelčių, vienagalių skaldytinių ir jų ruošinių.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF 2001 AT THE SETTLEMENT GLŪKAS 3

In 2001 the area of 110 m^2 was investigates in the settlement. There was found a cultural layer of the 1st half of the Neolithic and Late Neolithic settlements with finds of the Nemunas culture and the Corded Ware culture. Single flint finds of the Late Paleolithic were collected as well.

ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI KATROS IR GRŪDOS UPIŲ AUKŠTUPIŲ BASEINUOSE

Tomas OSTRAUSKAS

2001 m. birželio–rugpjūčio mėn. KPC užsakymu buvo atlikti archeologiniai žvalgymai Varėnos r. Žvalgymų tikslas – nustatyti neaiškios vertės archeologinių objektų paminkliškumą, nustatyti kultūrinio sluoksnio paplitimą, saugotinų paminklų teritorijų ribas. Taip pat buvo atlikti archeologiniai žvalgymai pagal topografinę ir paleogeografinę situaciją perspektyviose vietose. Surastuose naujuose objektuose taip pat buvo nustatytas paminkliškumas ir kultūrinio sluoksnio paplitimo ribos.

Paramėlio 3-ioji gyvenvietė yra 0,45 km į ŠR nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis, Paramėlio kaimo Š dalyje, buvusio Katros ež. P krante. Gyvenvietė apima 200 m ilgio ir 30–40 m pločio pusiasalį, besitęsiantį V–R ir PR kryptimi. Pusiasalio gale išsiskiria 30x47 m dydžio kalvelė. Išilgai pusiasalio eina nežymus keliukas. Pusiasalis apaugęs mišku. Gyvenvietėje buvo ištirti 9 šurfai, aptiktas iki 54 cm storio gerai išlikęs kultūrinis sluoksnis. Tik R dalyje jis yra nupustytas. Pagal titnago ir keramikos radinius gyvenvietė datuojama ankstyvuoju ir vėlyvuoju mezolitu (Kudlajevkos ir Janislavicų kultūros), ankstyvuoju (Nemuno kultūra?) ir vėlyvuoju neolitu.

Paramėlio 3C gyvenvietė yra 0,6 km į R nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis, Paramėlio kaimo Š dalyje, ant trikampio suapvalintais kampais formos kalvos iki 135,8 m H_{abs} aukščio. Tiesiant kelią Krokšlys–Katra buvo pažeistas kalvos P šlaitas. Ištirti 7 šurfai. Gyvenvietėje yra išlikęs iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis. Jis apima visą kalvos centrinę dalį, apie 100 m ilgio plotą. Nors pavieniai radiniai mėtosi ir tolesnėse karjero dalyse. Gyvenvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu. Jos P dalis, buvusi kalvos P šlaite, sunaikinta karjero.

Paramėlio 9 radimvietė yra 0,84 km į R nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis, Paramėlio kaimo Š dalyje, ant terasos kyšulio. Paviršiuje radus nuoska-

lą, buvo ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Kultūrinis sluoksnis neaptiktas.

Paramėlio 4-oji gyvenvietė yra 1,02 km į R nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis, į Š nuo Paramėlio kaimo, trikampio įsmaugtais šonais formos kalvos ŠV dalyje, greičiausiai buvusios salos, buv. Katros ežero P pakrantėje. Kalva apsodinta pušimis. Ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Salos ŠV dalyje aptiktas iki 50 cm storio senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, datuotinas ankstyvuoju ir vėlyvuoju neolitu.

Paramėlio 5-oji gyvenvietė yra 2,15 km nuo tilto per Nizelės upelį, kelyje Dubičiai–Karaviškės, 1,74 km nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis, buvusio Katros ežero P krante. Joje auga sodintas pušynas. Gyvenvietėje buvo ištirti 3 0,5x0,5 m dydžio šurfai, aptiktas iki 35 cm storio kultūrinis sluoksnis, paplitęs maždaug 150 m pločio pusiasalyje, terasos kyšulyje. Gyvenvietė preliminariai datuojama paleolitu ir vėlyvuoju neolitu.

Paramėlio 1-oji gyvenvietė yra kalvelėje, dabar apsuptoje Čepkelių pelkės 0,45 km į V nuo Katros pralaidos Krokšlio–Paramėlio kelyje. Pagal 1997 m. E. Šatavičiaus žvalgymus, ištirtuose 3-uose 0,5x0,5 m dydžio šurfuose rasti pavieniai titnago radiniai: atitinkamai 2, 1, 1 vnt. (Šatavičius E. *Projektuojamo tiesti kelio Krokšlis–Katra trasos ir aplinkinės teritorijos žvalgomieji archeologiniai tyrimai,* V., 1997, p. 30–31). 2001 m. gyvenvietėje buvo ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Gyvenvietėje šurfavimo metu aptikti pavieniai titnago radiniai. Galbūt kitoje kalvelės vietoje ir gali būti radinių koncentracijos. Tačiau atlikti šurfavimai rimto kultūrinio sluoksnio neparodė.

Paramėlio 2-oji gyvenvietė yra 70 m į P nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis–Katra, į V nuo Paramėlio kaimo. Gyvenvietė yra abipus minėto kelio. Paviršiuje, iškastose iš griovio žemėse, titnago radiniai mėtėsi beveik 400 m ruože į P nuo minėtos pralaidos. Gyvenvietėje buvo ištirti 9 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Gyvenvietė datuojama nuo vėlyvojo paleolito iki vėlyvojo neolito ir senojo bronzos amžiaus (?). Dalis gyvenvietės yra sunaikinta kelio Krošlys–Katra (per Baltarusijos teritoriją) ir griovio greta kelio. Kultūrinis sluoksnis, iki 52 cm storio, kitoje gyvenvietės dalyje yra gerai išlikęs. Jis tęsiasi iki statmenai minėto kelio einačios siauros aukštos kopos.

Paramėlio 6-oji gyvenvietė yra 280 m į PV nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis–Katra, į V nuo Paramėlio kaimo, Katros kairiajame krante, pusiasalio Š dalyje. Gyvenvietės teritorijoje auga sodintas pušynas. Pusiasalio R dalį kerta nežymi miško proskyna (ji tęsiasi 160° kryptimi). Ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai, aptiktas iki 50 cm storio kultūrinis sluoksnis, datuotinas neolitu – bronzos amžiais ir tiksliau nenustatytais ankstesniais laikotarpiais. Gyvenvietė apardyta arimo sodinant mišką, kvartalinės proskynos arimo ir apsauginių juostų, suartų gaisro gesinimo metu.

Paramėlio 7-oji gyvenvietė yra 0,45 km į PV nuo Katros pralaidos kelyje Krokšlys–Paramėlis–Katra, į V nuo Paramėlio kaimo, Katros kairiajame krante, pusiasalyje. Pusiasalis ribojasi su Baltarusijos Respublikos teritorija pagal žemėlapį KPC paminklų dosjė, o pagal išartą sienos liniją atrodo, kad dalis pusiasalio jau yra Baltarusijos teritorijoje (?). Pusiasa-

lio teritorija perarta sodinant mišką, matyti senų bulviarūsių duobių vietos. Pusiasalio centrinėje dalyje išsiskiria kiek aukštesnė nedidelė kalvelė. Ištirti 3 šurfai. Gyvenvietėje aptiktas iki 40 cm kultūrinis sluoksnis, datuotinas ankstyvuoju ir vėlyvuoju neolitu, galbūt ir kitais laikotarpiais. Paviršiuje radiniai mėtėsi iki Lietuvos ir Baltarusijos valstybinės sienos. Matyt, gyvenvietė dar tęsiasi ir kalvelės dalyje Baltarusijos teritorijoje.

Katros 7-oji gyvenvietė yra 0,76 km į ŠR nuo Čepkelių kanalo žiočių Katros upėje ir 200 m į P nuo kelių Katra–Pogorenda ir Katra–Motyliai atsišakojimo, dešiniajame Katros krante, aukštumėlėje su dviem aukštesnių kopų grandinėmis. Ši gyvenvietė apima 1994 m. surastas Katros 26–28 gyvenvietes. Gyvenvietės Š ir P dalyse auga miškas, daugiausiai sodintas pušynas. Jos centrinėje dalyje yra dirbami ir apleisti daržai, dabar laukymė. Ištirti 6 šurfai. Gyvenvietėje šurfavimo metu buvo aptiktas iki 42 cm kultūrinis sluoksnis. Centrinėje gyvenvietės dalyje kultūrinis sluoksnis gerokai apardytas ilgamečio arimo. Pagal ankstesnių žvalgymų duomenis gyvenvietė yra datuojama įvairiais laikotarpiais, nuo paleolito iki bronzos amžiaus.

Katros 8-oji gyvenvietė (1994 m. žvalgymų ataskaitoje ji vadinama Katros 29 gyvenviete) yra 0,54 km į PV nuo kelių Katra–Pogorenda ir Katra–Motyliai atsišakojimo ir 0,47 km į ŠR nuo Čepkelių kanalo žiočių Katros upėje, dešiniajame Katros krante, aukštumėlėje, kopoje lygiagrečioje Katros upei. Kopa apaugusi mišku, ją kerta kelias į pievas. Gyvenvietėje ir jos aplinkoje buvo ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Iki 35 cm storio kultūrinis sluoksnis aptiktas kopos centrinėje ir PV dalyje. Gyvenvietė datuojama paleolitu ir vėlesniais laikotarpiais. Ji apnaikinta kelio ir nedidelio karjero prie kelio.

Kabelių 7-oji gyvenvietė yra 50 m į Š nuo Grūdos pralaidos kelyje Ašašnykai–Kabeliai, abipus minėto kelio. Gyvenvietė buvo aptikta 1995 m. Į V nuo kelio yra apleisti ir dirbami daržai, į R – pievos. Į V nuo kelio išsiskiria apie 100 m ilgio aukštesnė terasos vieta, kalvelė. Jos paviršiuje ir koncentravosi paviršiaus radiniai. Į Š nuo kalvelės esančiuose laukuose titnago radiniai pavieniai, matyt, atsitiktiniai. Gyvenvietėje nuo minėtos kalvelės buvo surinkti paviršiaus radiniai.

Pagrindinis žvalgymų Kabelių 7-ojoje gyvenvietėje tikslas buvo nustatyti ar durpyne, užpelkėjusioje rinoje, į V nuo kalvelės nėra radinių šleifo. 2000 m. imant palinologinių bandinių stulpelį grąžtas atsitrenkė į kaulą. Todėl tikėjomės rasti suplautinį sluoksnį su išlikusiais radiniais iš organininių medžiagų. Žvalgymų metu buvo ištirti 2 1x2 m ir 2 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Radiniai šurfe terasos šlaite tęsėsi iki 1–1,2 m gylio. Šurfe, durpyno pakraštyje radiniai buvo aptinkami visame durpių sluoksnyje. 167–165 cm gylyje po durpėmis buvo suplautas geltono smėlio sluoksnis su angliukais, organikos dalelėmis. Čia rasta nemažai titnago radinių bei gerai išlikusių gyvūnų kaulų ir ragų dalių. Šurfai ant terasos parodė, kad po arimu yra išlikusi nesuardyta kultūrinio sluoksnio dalis.

Pagal radinius gyvenvietė datuojama įvairiais laikotarpiais nuo vėlyvojo paleolito iki ankstyvojo bronzos amžiaus. Ant terasos išlikęs nesuartas nestoras kultūrinio sluoksnio likutis rodytų, kad turėtų būti išlikę ir gyvenvietės objektai: duobės,

židiniai ir t. t. Labai vertingas sluoksnis su suplautais radiniais yra durpyno pakraštyje. Pagal preliminarius žiedadulkių analizės duomenis jis datuotinas atlančio laikotarpiu. Ar radiniai iš šio sluoksnio priskirtini tik vienam laikotarpiui, šiuo metu dar negalima nustatyti, jų per mažai.

Kabelių 22-oji gyvenvietė yra 0,3–1,65 km į ŠV nuo Grūdos ežero užtvankos ir 0,19 km į V nuo Grūdos pralaidos kelyje Ašašnykai–Kabeliai, į ŠV nuo Ašašnykų kaimo, rinos, buvusios ežero įlankos V krante. Gyvenvietė buvo aptikta 1996 m. (žr. *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 466). Tada buvo ištirti 2 šurfai jos PR dalyje. 2001 m. buvo surinkti radiniai nuo keliuko paviršiaus ir ištirti 2 0,5x0,5 m dydžio šurfai gyvenvietės ŠV dalyje, siekiant pabaigti nustatyti jos teritorijos ribas. Gyvenvietėje aptiktas iki 40 cm kultūrinis sluoksnis, datuotinas įvairiais laikotarpiais nuo vėlyvojo paleolito iki ankstyvojo bronzos amžiaus.

Kabelių 23-ioji gyvenvietė yra 1,3 km į R nuo kelių Kabeliai–Musteika ir Kabeliai–Grybaulia atsišakojimo, 0,8 km tiesiai į Š nuo tilto per Grūdą kelyje Kabeliai–Musteika, Kabelių durpyno ŠV pakraštyje esančioje kalvelėje. Gyvenvietė buvo rasta 1998 m., tyrinėta 1999 m.

2001 m. buvo padarytas greta gyvenvietės esančio durpyno pjūvis. Ištirtas bendras 10 m^2 plotas – 3 2x1, 5x1 ir 3x1 m dydžio šurfuose. Gyvenvietės durpyninėje dalyje aptikti horizontai su titnago ir greičiausiai organiniais radiniais. Ankstyvasis horizontas išsiskiria ežero atabrado šlaito apačioje. Tyrimų metu šį horizontą su radiniais pavyko, manau, patikimai susieti su žiedadulkių analizės stulpeliu ir datuoti preborealiu. Giliau durpyne buvo aptikti 2 radiniai vėlesniame, greičiausiai atlantinio laikotarpio sluoksnyje.

Kabelių 24-oji gyvenvietė yra 1,33 km į R apytiksliai nuo kelių Kabeliai–Musteika ir Kabeliai–Grybaulia atsišakojimo, 0,93 km į Š nuo Grūdos pralaidos kelyje Kabeliai–Musteika, miške, kalvelėje, atskirtoje keliolikos metrų pločio žemuma nuo kalvelės, kurioje yra Kabelių 23-oji gyvenvietė. Ant keliuko aptikus pavienius titnago radinius buvo ištirti 6 0,5x0,5 m dydžio šurfai. Gyvenvietėje šurfavimo metu aptiktas iki 30–40 cm storio kultūrinis sluoksnis. Tačiau šurfai į gyvenvietės centrus, radinių koncentracijas nepataikė. Gyvenvietės, matyt, buvo įsikūrusios kalvelės R ir ŠR dalyse. Pagal titnago radinius gyvenvietė preliminariai datuotina mezolitu–neolitu(?).

Kabelių 5-oji gyvenvietė buvo 0,3 km į R nuo Grūdos pralaidos kelyje Ašašnykai–Kabeliai, Ašašnykų kaimo Š pakraštyje, P Grūdos kranto terasoje, buvusio ežero P krante. Gyvenvietė tęsėsi V–R kryptimi apie 0,17 km. Ji buvo žinoma nuo 1990 m. Tačiau jos teritorijoje buvo dirbami daržai, todėl ji nebuvo siūloma įtraukti į saugomų vertybių sąrašus. Mažiausiai nuo 1996 m. jos teritorija dirvonavo. Nors paviršiuje buvo labai daug titnago radinių, jie (išskyrus 1991 m.) nebuvo renkami, norint išsaugoti planigrafinę informaciją ateities tyrimams. Greičiausiai 2000 m., statant Kabelių pasienio užkardą, už šiferio lapų krūvą žemės šeimininkai leido gyvenvietės vietoje atidaryti smėlio karjerą. Gyvenvietė buvo nukasta, o karjero kraštai vėliau užlyginti stumdant žemes iš šonų. Beje, Kabelių pasienio užkarda buvo pastatyta Kabelių 19 radimvietės vietoje. Taigi bu-

vo sunaikinta ir ji. Išliko tik Kabelių 5-osios gyvenvietės R pakraštys, kur radinių paviršiuje buvo pastebima gerokai mažiau. Žvalgymų metu buvo surinkti titnago radiniai nuo karjero užstumdyto paviršiaus. Matyt, jie čia pakliuvo užlyginant karjerą žemėmis iš šonų. Sprendžiant iš radinių gausos (net ir tokiomis sąlygomis surinkta daugiau nei 1000 radinių) bei jų padėties žemės sluoksnių atžvilgiu, karjero šonuose, gyvenvietėje buvo išlikęs kultūrinis sluoksnis. Atrodo, kai kur karjero pakraščiuose jo likučiai yra išlikę ir dabar. Radiniai kultūriniame sluoksnyje pastebėti karjero P šlaite, V ir R šonuose ir, žinoma, išlikusioje R dalyje.

Manau, ateityje vis dar derėtų atlikti paminklosauginę ekspertizę ir nustatyti saugotiną teritoriją. Gyvenvietė pagal 2001 m. ir anksčiau surinktus radinius datuojama vėlyvuoju paleolitu, ankstyvuoju mezolitu (Kundos ir Kudlajevkos kultūros), vėlyvuoju mezolitu–neolito pirmąja puse, vėlyvuoju neolitu–bronzos amžiaus pradžia.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS IN THE UPPER BASINS OF THE KATRA AND GRŪDA RIVERS

In 2001 in the upper basins of the Katra and Grūda rivers (Varėna district), 19 settlements of the Stone – Bronze Ages were explored.

ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI ŪLOS AUKŠTUPIO BASEINE

Tomas OSTRAUSKAS

2001 m. birželio–rugpjūčio mėn. KPC užsakymu buvo atlikti archeologiniai žvalgymai Varėnos r. Žvalgymų tikslas – nustatyti neaiškios vertės archeologinių objektų paminkliškumą, nustatyti kultūrinio sluoksnio paplitimą, saugotinų paminklų teritorijų ribas. Taip pat buvo atlikti archeologiniai žvalgymai pagal topografinę ir paleogeografinę situaciją perspektyviose vietose. Surastuose naujuose objektuose taip pat buvo nustatytas paminkliškumas ir kultūrinio sluoksnio paplitimo ribos.

Dubičių 6-oji gyvenvietė yra 1,1–1,45 km į R nuo tilto per Pelesos upę kelyje Dubičiai–Roķai, buvusio Pelesos ež. Š krante, iškyšulyje. Kyšulys apsodintas pušaitėmis. Jį įstrižai žemyn kerta takelis iš Dubičių į Stojus. Gyvenvietės teritorija buvo suarta sodinant mišką. R kyšulio dalyje yra didelis žvyro ir molio karjeras. Gyvenvietėje buvo ištirta 12 0,5x0,5 m dydžio šurfų, aptiktas iki 55 cm storio kultūrinis sluoksnis. Jo viršutinė dalis apardyta arimo. Kultūrinis sluoksnis yra daug intensyvesnis kyšulio V dalyje. R dalyje radinių nėra labai daug. Kultūrinis sluoksnis užfiksuotas visame išlikusiame kyšulio plote, iš viso apie 400 m ruože. Karjeras sunaikino gyvenvietės R dalį. Gyvenvietė datuojama paleolitu, mezolitu, ankstyvuoju neolitu ir vėlyvuoju neolitu – senuoju bronzos amžiumi.

Dubičių 7-oji gyvenvietė yra 1,1–1,45 km į R nuo tilto per Pelesos upę kelyje Dubičiai–Rokai, buvusio Pelesos ež. Š krante, į R nuo karjero, ant aukštutinės terasos. Ją